

УДК 338.24(331.107:006.015.8)

Климаш Н.І.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Національного університету харчових технологій***Соловей К.В.***студентка
Національного університету харчових технологій***НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА»**

У статті розглянуто наукові погляди щодо дефініції «фінансова безпека», виділено та систематизовано ряд підходів її трактування. На основі результатів дослідження запропоновано власне тлумачення категорії «фінансова безпека підприємства» та уточнено її зміст. Обґрунтовано вплив фінансової безпеки суб'єктів господарювання на розвиток національної економіки.

Ключові слова: безпека, фінансова безпека підприємства, загрози фінансовій безпеці, захищеність фінансових інтересів.

Климаш Н.И., Соловей К.В. НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ»

В статье рассмотрены научные взгляды относительно дефиниции «финансовая безопасность», выделен и систематизирован ряд подходов к ее трактовке. На основе результатов исследования предложено собственное толкование категории «финансовая безопасность предприятия» и уточнено ее содержание. Обосновано влияние финансовой безопасности субъектов хозяйствования на развитие национальной экономики.

Ключевые слова: безопасность, финансовая безопасность предприятия, угрозы финансовой безопасности, защищенность финансовых интересов.

Klimash N.I., Solovey K.V. SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE CONCEPT «FINANCIAL SAFETY»

The scientific points of views of the essence of the concept «financial safety» are considered in the article and a number of approaches to its definition are analyzed and systematized. Our own definition of the essence of the category «companies' financial safety» based on the results of the research is offered and its meaning is clarified. The importance of companies' financial safety in ensuring the stability of the national economy is pointed out.

Keywords: safety, financial safety, financial safety threats, protection of financial interests.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання характеризуються постійним зростанням рівня невизначеності середовища функціонування, посиленням впливу факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру та виникненням фінансових ризиків. Йдеться про негативні наслідки фінансово-економічної кризи, неефективного управління економікою та розбалансованості основних макроекономічних показників на фоні внутрішньої тенденції росту цін на енергоносії та матеріально-сировинні ресурси.

Особливо відчутними для суб'єктів господарювання стали прояви інфляційних процесів та зривання купівельної спроможності населення; «викривлене» конкурентне середовище внаслідок «співпраці» бізнесу і влади; малокеровані процеси розвитку монопольних об'єктів промисловості, які, володіючи надмірним фінансовим потенціалом, витісняють з ринку менш конкурентоспроможні підприємства; ускладнення, зумовлені змінами в системі оподаткування та посиленням тінізації грошових потоків.

У зв'язку з високим рівнем конкуренції, нестачею фінансових ресурсів та неможливістю прогнозування розміру прибутку перед суб'єктами господарювання постає необхідність постійного пошуку джерел фінансування, форм і методів раціонального використання обмежених за обсягом ресурсів, ефективного управління підприємством та результативного використання інтелектуального і матеріального потенціалу.

Проблеми фінансово безпечного розвитку гостро постали не лише перед вітчизняними виробниками, а й перед Україною як державою, що прагне за короткий термін здійснити революційні за сутністю, глибокі й масштабні трансформації у соціально-еко-

номічній системі. Зазначені умови актуалізують проблеми захисту фінансових інтересів суб'єктів господарювання, а відтак, зумовлюють необхідність тлумачення терміну «фінансова безпека» та систематизації наукових підходів до даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансової безпеки підприємств приділяють увагу у своїх працях такі вчені, як: Амосов О.Ю., Бланк І.О., Картузов Є.П., Качинський А.Б., Крюкова І.О., Лагодієнко Н.В., Могиліна Л.А., Мулик Я.І., Сусіденко О.В., Харченко О.С. та ін. Однак відсутність єдиного підходу до трактування сутності фінансової безпеки, що пов'язано передусім із багатогранністю і глибоким концептуальним змістом даного поняття, обумовлює потребу більш детального дослідження її понятійно-категоріального апарату.

Мета статті полягає у систематизації теоретичних поглядів та з'ясуванні сутності поняття «фінансова безпека підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження. Трактування поняття «фінансова безпека» доцільно розпочати з дослідження змістовної характеристики терміну «безпека». Етимологічною основою терміну «безпека» є іменник реса, що пов'язаний з дієсловом ректі – піклуватися, та означає «турбота, клопот» [1, с. 163]. У загальному розумінні поняття «безпека» – це стан захищеності від будь-чого. Воно може застосовуватись як до найбільш загальних речей, так і до конкретних ситуацій, пов'язаних з особистістю, державою чи підприємством. З урахуванням системного підходу безпека визначається як такий стан складної системи, при якому дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування й розвитку [2, с. 59].

На думку вітчизняного науковця Качинського А.Б. [3, с. 63], безпека розглядається як захищеність країни від наявних чи потенційно можливих загроз.

Дослідження проблем фінансово-економічної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою (держави, регіону, галузі, підприємства) у вітчизняній науці почалося відносно недавно. Так, у 1998 р. було ухвалено Концепцію економічної безпеки України [4], згідно з якою безпеку визначено як «...спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих варіантів розвитку подій та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз».

Виділення фінансової безпеки як домінуючої складової економічної безпеки держави обумовлюється впливовістю державних фінансів на стан економічної системи країни в цілому.

У провідних ринково розвинутих країнах фінансова безпека фактично отожднюється з фінансовою стабільністю саме на макроекономічному рівні [5], що, на нашу думку, у достатній мірі підтверджують сучасні умови функціонування національних економік. Останнє полягає в тому, що ефективне управління фінансовим потенціалом країни, зміцнення позицій її фінансової самодостатності й посилення власного фінансового суверенітету є пріоритетною передумовою стабілізації економічної системи країни, забезпечення стану збалансованості та взаємоузгодженості її елементів.

У даному контексті забезпечення фінансової безпеки держави необхідно розглядати з позиції забезпечення динамічного розвитку національної економіки в цілому та окремо взятих суб'єктів господарювання як головної ланки економіки, що в довгостроковому періоді є показником дієвості процесів управління.

Медведева І.Б. [6, с. 8] дає чітке визначення місця безпеки в ієрархії потреб підприємства (рис. 1).

Наведена ієрархія дає змогу зробити висновок про те, що безпека є однією з базових потреб суб'єктів підприємництва, без задоволення якої неможлива реалізація їх інтересів вищого рівня, а отже, і досягнення місії та цілей. Об'єктивна необхідність формування системи фінансової безпеки підприємств пов'язана з потенційними можливостями змін та примноження їх виробничого, ресурсного та фінансового потенціалу. Таким чином, фінансова безпека підприємства є однією з передумов формування інших складових його безпеки, а також невід'ємним елементом процесів його функціонування та розвитку.

Більшість учених [7–10] трактують поняття «фінансова безпека підприємства», спираючись на визначенні фінансової безпеки держави, та досліджують його з позиції рівня забезпеченості фінансовими ресурсами, захищеності фінансових інтересів, механізму оптимізації їх розвитку, досягнення позитивної динаміки фінансового стану та відповідного рівня ліквідності.

Сусіденко О.В. у своєму дослідженні [7, с. 10] розглядає фінансову безпеку як цілеспрямований багаторівневий процес, який включає сукупність методів, ресурсів, важелів по забезпеченню захищеності фінансових інтересів суб'єкта господарювання від деструктивного впливу зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз та формуванню рівноваги підприємства у поточній і стратегічній перспективі за умов конкурентного середовища.

Крюкова І.А. та Лагодієнко Н.В. [8, с. 213] визначають дане поняття як здатність до ефективного управління фінансовими потоками, що дозволяє забезпечити стійкий фінансовий стан, реалізацію фінансової стратегії та протидію наявним чи потенційним загрозам сталого розвитку підприємства.

Особливої уваги заслуговує трактування фінансової безпеки, запропоноване Харченко О.С.: «...це процес досягнення певного стану задля фінансового захисту від реальних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, який визначається кількісними і якісними параметрами його платоспроможності та фінансової стійкості, збалансованістю фінансових інструментів та методів управління ними, забезпеченістю достатнім обсягом фінансових ресурсів з урахуванням формування комплексу пріоритетних фінансових інтересів та створення системи необхідних фінансових передумов стійкого зростання».

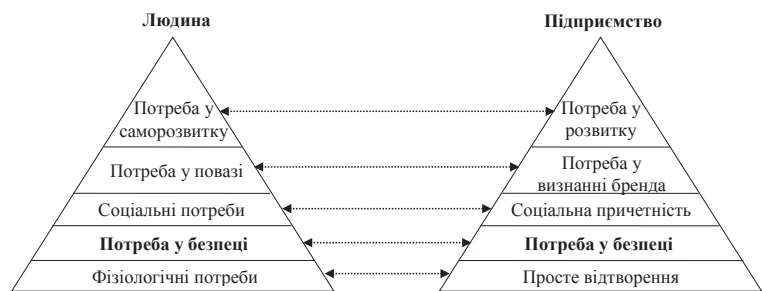

Рис. 1. Піраміда потреб людини та підприємства (відповідно до ієрархії потреб за А. Маслоу) [6, с. 8]

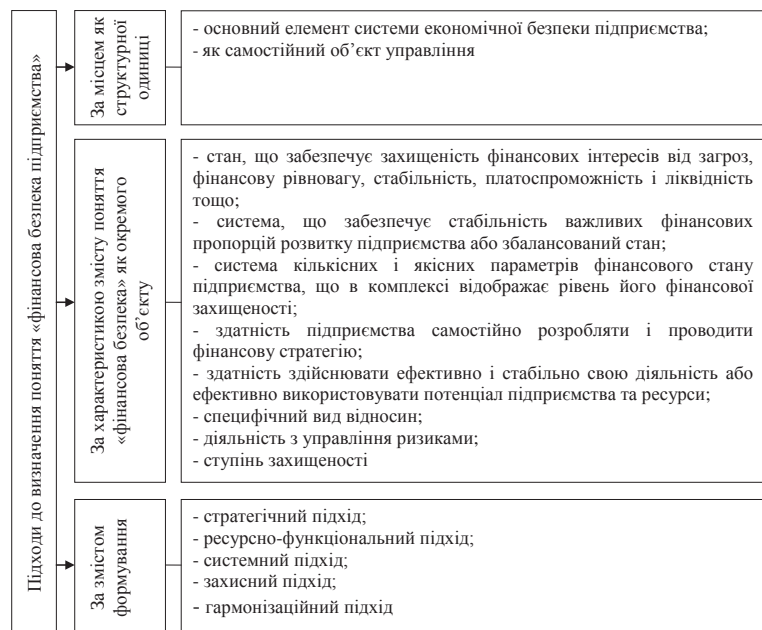

Рис. 2. Підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства»

Джерело: систематизовано з урахуванням [7–12]

і розвитку в короткостроковому та довгостроковому періодах за умови постійного моніторингу фінансової безпеки та формування комплексу превентивних заходів та заходів контролю» [9, с. 7].

Найбільш комплексним і структурованим на разі можна визнати підхід, запропонований Бланком І.О. [10], на думку якого фінансова безпека підприємства – кількісно та якісно визначений рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні умови для фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періодах.

Аналіз наукових джерел дозволив виділити ряд підходів до трактування поняття «фінансова безпека підприємства» (рис. 2).

Наведені трактування дають змогу зробити висновок, що фінансова безпека підприємства є комплексним поняттям і пов'язана не стільки з внутрішнім станом самого підприємства, скільки із впливом

зовнішнього середовища та його суб'єктами, з якими підприємство вступає у взаємодію.

Ґрунтуючись на науковому узагальненні теоретичних підходів до визначення сутності поняття «фінансова безпека», а також уточненні взаємозв'язку її структурних елементів, пропонуємо визначати фінансову безпеку підприємства як підсистему економічної безпеки, яка спрямована на створення умов, вироблення механізмів протидії негативному впливу середовища на діяльність підприємства, адаптацію до змін із метою усунення, попередження чи мінімізації негативних наслідків шляхом раціонального використання фінансових ресурсів, гнучких фінансових інструментів та оптимального управління фінансовим потенціалом.

Варто враховувати, що у певний момент часу рівень фінансової безпеки визначається впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. При зміні факторів зовнішнього середовища перед окремим підприємством відкриваються нові можливості чи створюються додаткові труднощі (загрози), а відтак, потенційно можливе явище, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства. Відповідно, усвідомлена можливість настання негативних фінансових наслідків (збитку або фінансових втрат), спричинених прорахунками чи непрогнозованістю та некерованістю певних факторів у системі фінансової безпеки підприємства, відображається у категорії «ризик».

Термін «фінансова безпека» тісно пов'язаний із категоріями «загроза», «ризик», «фактор» та «стан», що робить необхідним пошук логічного, системного зв'язку між ними (рис. 3).

Наведена на рис. 3 схема відображає погляд на причину виникнення кризового стану на підприємстві через потенційно існуючі загрози. При цьому слід враховувати можливості управління процесами захисту підприємства – передбаченням, оцінкою та активним протистоянням загрозам.

Доцільним є обґрунтування взаємозалежності рівня фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання, що розкривається через зв'язок виникнення загроз на всіх рівнях фінансових відносин (рис. 4).

Забезпечення фінансової безпеки підприємств безпосередньо пов'язано із фінансовою безпекою держави, що є однією з домінуючих проблем сучасної економіки. Особливо гостро ця проблема постає в умовах глобалізації світової економіки та інтеграції вітчизняного ринку до європейського економічного простору. Зростання взаємозалежності між макро- та мікрорівнями вимагає розробки та впровадження дієвих інструментів захисту фінансових інтересів підприємств як з боку державних органів, так і з боку самих підприємств.

Практика управління фінансово-господарською діяльністю вітчизняних підприємств свідчить про те, що саме низький рівень фінансової безпеки найчастіше стає причиною нестабільності їх діяльності, орієнтованості на боротьбу з результатами негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а не на попередження та вчасну нейтралізацію потенційних

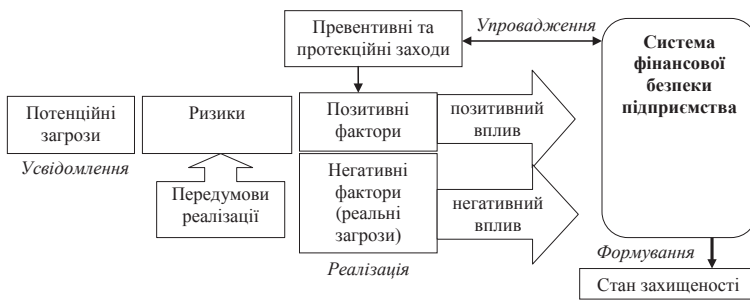

Рис. 3. Місце «загроз» та «ризиків» у системі фінансової безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [13]

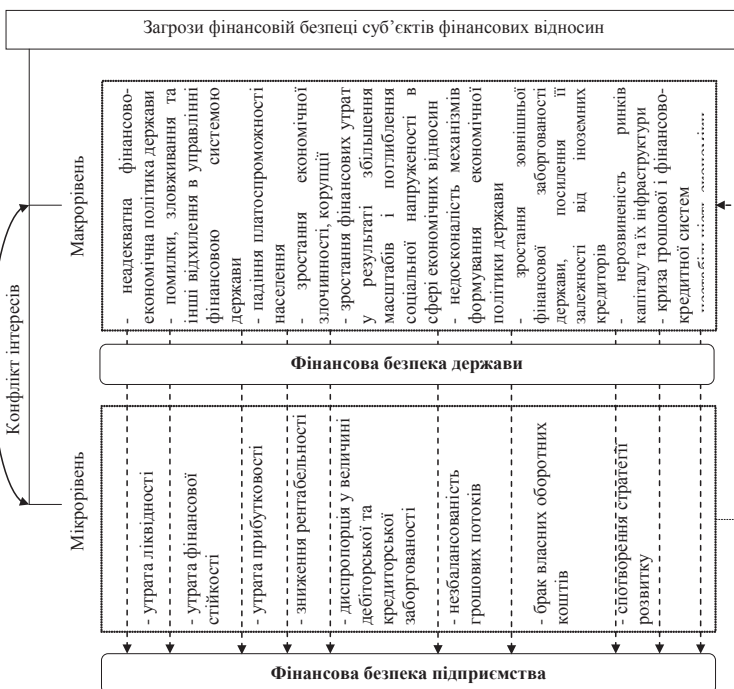

Рис. 4. Співвідношення загроз фінансовій безпеці суб'єктів фінансових відносин

Джерело: складено на основі [6, с. 32; 14]

ризиків та загроз, що, у свою чергу, призводить до неефективного використання наявних ресурсів.

Рівень фінансової безпеки підприємств відображає ступінь фінансового захисту від реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, який визначається кількісними і якісними індикаторами з урахуванням комплексу пріоритетних фінансових інтересів і створення системи необхідних фінансових передумов сталого зростання у короткостроковому і довгостроковому періодах.

Висновки. Отже, розглянуті основні підходи до трактування поняття «фінансова безпека» дають змогу зрозуміти його багатоаспектність і складну економічну природу. Фінансова безпека як комплексна концепція повинна займати чільне місце у системі управління підприємством та забезпечуватись усіма внутрішніми учасниками фінансово-економічних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 1. / Укл.: Р.В. Болдирев [та ін.]; редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) [та ін.]; АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1982. – 632 с.
2. Попович К.В. Етимологія та розвиток категорії «безпека» / К.В. Попович // *Управління розвитком*. – 2013. – № 21. – С. 58–61.
3. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: [монографія] / А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2013. – 104 с.
4. Концепція економічної безпеки України / Кер. проекту В.М. Геєць; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
5. Allen W. A. Defining and achieving financial stability / William A. Allen, Geoffrey Wood // *Journal of Financial Stability*. – 2006. – Vol. 2. – № 2. – P. 152–172.
6. Медведева І.Б. Діагностування безпеки промислового підприємства у тривірневій системі фінансових відносин: [монографія] / І.Б. Медведева, М.Ю. Погосова. – Харків: ХНЕУ, 2011. – 264 с.
7. Сусіденко О.В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: [монографія] / О.В. Сусіденко. – К.: ЦУЛ, 2015. – 128 с.
8. Крюкова І.О., Лагодієнко Н.В. Імплементация потокових концепцій у науково-методичні аспекти управління фінансовою безпекою АПВ / І.О. Крюкова, Н.В. Лагодієнко // *Проблеми і перспективи економіки та управління*. – 2015. – № 2. – С. 212–218.
9. Харченко О.С. Управління платоспроможністю в системі фінансової безпеки підприємств: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.08 / О.С. Харченко; ПВНЗ «Європейський університет». – К., 2015. – 253 с.
10. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – Вып. 10. – 784 с.
11. Мулик Я.І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів / Я.І. Мулик // *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія «Економічні науки»*. – 2013. – Вип. 3(80). – С. 195–207.
12. Журавка Ф.О. Сутність і роль фінансової безпеки суб'єкта підприємництва в контексті забезпечення його економічної безпеки / Ф.О. Журавка, Л.А. Могиліна // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»*. – 2012. – Вип. 35. – С. 16–24.
13. Могиліна Л.А. Сутність і співвідношення понять «загроза» та «ризик» у системі фінансової безпеки підприємства / Л.А. Могиліна // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24–25 жовтня 2013 р.): у 2-х т. Т. 2. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – С. 117–119.*
14. Фінансова безпека в системі забезпечення національних інтересів: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (18–19 квітня 2012 р.). – Полтава: ПолтНТУ, 2012. – 184 с.